

6. Овчиннікова М. В., Зелінська-Любченко К. О. Особливості словотворення іменників у дітей із дисграфією. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми : ФОП Цьома С. П. 2017. С. 100 –110.
7. Пентиліук М. Методика навчання української мови в таблицях і схемах. Київ : Ленвіт, 2005. 399 с.
8. Подгорна Р. П., Зелінська-Любченко К. О. Особливості словотвору в дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми : ФОП Цьома С. П. 2019. С. 102–110.
9. Ушакова Т. Функциональные структуры второй сигнальной системы Москва, 1979. 349 с.
10. Цейтлин С. Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи. Москва : Гуманит. ВЛАДОС, 2000. 240 с.
11. Чуковский К. Собрание сочинений. От двух до пяти. Москва : Терра-Книжный клуб, 2001. 353 с.

УДК 376-056.264-053.4:81'234

А. І. Кравченко

*кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С.Макаренка*

Л. І. Ткаченко

*магістрантка спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С.Макаренка*

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті представлені методика дослідження словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного

розвитку та результати даного дослідження.

В статье представлены методика исследования словаря детей дошкольного возраста с задержкой психического развития и результаты данного исследования.

The article presents a method of researching the vocabulary of preschool children with mental retardation and the results of this study.

Ключові слова: діти із затримкою психічного розвитку, словник, обстеження, вивчення.

Ключевые слова: дети с задержкой психического развития, словарь, обследование, изучение.

Keywords: children with mental retardation, vocabulary, examination, study.

Постановка проблеми. У зв'язку зі зниженою пізнавальною активністю у дітей із затримкою психічного розвитку відзначається бідний словниковий запас, спостерігається уповільнене розширення активного і пасивного словника, значне розходження між активним та пасивним словником, проблема актуалізації словника. Мовлення дітей зазначеної категорії складається в основному з іменників і дієслів, прикметники використовуються тільки для позначення видимих властивостей предметів. Зв'язок слова з предметом нестійкий. Діти майже не використовують антонімічні та синонімічні засоби мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку словника дітей дошкільного віку присвятили свої дослідження Ю. Аркін, А. Богуш, Л. Виготський,

Н. Гавриш, В. Гербова, М. Єлисеєва, Д. Ельконін, М. Жинкін, М. Коніна, К. Крутій, Н. Кудикіна, Н. Луцан, Ю. С. Ляховська, Т. Піроженко, О. Ревуцька, Г. Розенгарт-Пупко, О. Савушкіна, О. Семенов, О. Степанова, В. Сухомлинський, В. Тарасун, К. Ушинський, М. Шеремет, Н. Тиндюк. Дослідження, що вивчають такі питання як форми, методи, умови і засоби активізації мовлення дітей раннього віку в умовах дошкільного закладу Т. Науменко [5]. Т. Андрющенко, А. Власова, О. Доскалова, А. Колупаєва, Р. Лалаєва, В. Лубовський, Є. Мальцева, Т. Махукова, Н. Менчинська, С. Осіпцова, М. Певзнер, В. Піскун, В. Синьов, Є. Собонович, Г. Соколова, В. Тарасун та ін. досліджували мовлення дітей із затримкою психічного розвитку. Зміст психолого-педагогічного супроводу дітей з затримкою психічного розвитку висвітлюють В. Войтко, Л. Кондратенко [2, 4].

Мета статті – представити методику дослідження рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку та висвітлити результати даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вивчення вихідного рівня розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку нами було використано методики Л. С. Виготського та О. Н. Усанової «Діагностика розвитку словника», метою якої є вивчення кількісного і якісного розвитку словника дітей старшого дошкільного віку. В обстеженні взяли участь 16 дітей

старшої групи.

Перше завдання «Підбери картинку» спрямовано на вивчення процесу узагальнення. Дітям пропонували: 1) розкласти картинки різних класифікаційних груп (транспорт, овочі, тварини, посуд, інструменти, дерева, продукти) таким чином, щоб вони підходили одна до одної, та назвати їх одним словом; 2) розкласти картинки з однієї групи таким чином, щоб вони підходили одна до одної (тварини дикі та свійські, продукти молочні та м'ясні, транспорт наземний, водний, повітряний).

Друге завдання «Який? Яка? Яке? Які?» спрямовано на вивчення вміння дітей використовувати в мовленні прикметники. Дітям показували почергово предметні картинки і прохали назвати який (яка, яке, які) він (вона, воно, вони); у другій серії ми називали предмет і пропонували дітям, сказати, який (яка, яке, які) він (вона, воно, вони).

Друге завдання «Хто що робить?» спрямовано на вивчення уміння дітей використовувати в мовленні дієслова. Дитині пропонували подивитись на картинки із зображенням живих істот та людей певних професій та сказати, хто що може (вміє) робити.

Четверте завдання «Скажи навпаки» спрямоване на вивчення вміння дітей вживати антоніми. Дитину просили послухати слова (12 слів) та назвати слово-навпаки.

П'яте завдання «Дай правильну відповідь» передбачає вивчення використання дітьми в мовленні прислівників, що позначають про-

сторове розташування предметів. Педагог пропонував дитині розглянути картинку та відповісти на запитання дорослого (далеко, близько, високо, низько, вгорі, внизу).

Шосте завдання «Полічи правильно» спрямовано на вивчення вміння дітей використовувати в мовленні порядкові числівники. Педагог пропонував дитині розглянути іграшки, назвати ту, яка дитині подобається найбільше. Саме цю іграшку педагог переміщував у рядку іграшок та запитував у дитини, яка вона за порядком? (перша, друга, третя, четверта, п'ята).

Оцінювання всіх завдань відбувалось за бальною системою. Враховуючи бали, які могла набрати дитина під час виконання вищепописаних завдань, визначені рівні розвитку словника.

Високий рівень. Дитина вживає різні частини мови точно за змістом; використовує в мовленні іменники з узагальнюючим значенням, слова, що позначають назви предметів, дій, ознак, антоніми, прислівники та числівники; правильно узгоджує іменники з числівниками, прикметниками і займенниками з іменниками.

Середній рівень. Дитина припускається помилок у вживанні різних частин мови, але сама їх виправляє за допомогою дорослих; нечасто в мовленні використовує антоніми, узагальнюючі слова, прислівники; припускається помилок в узгодженні іменників з числівниками і прикметниками.

Низький рівень. Активний словник дитини збіднений; дитина

припускається помилок під час вживання різних частин мови, цього не усвідомлює; не використовує в мовленні антоніми і узагальнюючі слова, не проявляє мовленнєву активність в спілкуванні.

Результати виконання першого завдання показали, що жодна дитина не змогла повністю правильно розкласти всі картинки і назвати узагальнюючі слова, 8 дітей допустили невелику кількість помилок при розкладанні картинок і називанні узагальнюючих слів. 8 дітей допустили велику кількість помилок, вони не назвали узагальнюючі слова. Часто узагальнення діти робили за несуттєвими ознаками, але емоційно значущими для дитини. Так, наприклад, до іграшок віднесли олівці. Труднощі виникали під час узагальнення предметів, діти не змогли розділити предмети на групи в середині однієї класифікаційної групи.

Результати виконання другого завдання показали, що максимальну кількість прикметників не назвала жодна дитина, 5 дітей назвали від 16 до 25 прикметників, 11 – назвали менше 16 прикметників. У мовленні дітей відзначалася регулярна повторюваність прикметників зі значенням розміру та кольору. Поширеними були заміни: високий – великий, низький – маленький, короткий – маленький тощо. Дані заміни прикметників свідчать про те, що діти не виділяють істотних ознак, не диференціюють якості предметів.

Результати виконання третього завдання дітьми основної групи

показали, що максимальну кількість дієслів не назвала жодна дитина, 7 дітей назвали від 18 до 28 дієслів, 9 дітей – менше 18. У дієсловному словнику цих дітей переважають слова, що позначають дії, які дитина щодня виконує або спостерігає, характерним було неточне вживання дієслів. Слід відзначити той факт, що дієслова, які називали діти, відрізнялися одноманітністю. Наприклад, до іменника «кухар» більшість дітей добрали слово «варить», до іменника «собака» – «гавкає». На пряме запитання педагога «Що ще робить кухар?» діти відповіді не давали.

З результатів проведення четвертого завдання видно, що всі діти основної групи назвали менше 8 антонімів. Найбільші труднощі у дітей викликали такі висловлювання як сильний вітер, мокра підлога, довга лінійка, брудний одяг.

Результати виконання п'ятого завдання дітьми були такими: жодна дитина не назвала максимальну кількість прислівників, 2 дитини назвали 3 прислівники, 14 дітей – 1-2 прислівники. Для дітей було характерно неточне вживання прислівників, діти правильно називали прислівники, які позначають напрями вгорі, вниз.

Виконання шостого завдання показало, що жодна дитина не назвала максимальну кількість числівників. 1 дитина назвала 3 числівники, 15 дітей – 1-2 числівники.

Аналіз результатів обстеження дітей дає можливість говорити, що діти із затримкою психічного розвитку обох груп виявили низький

рівень розвитку словника, одна дитина виявила середній рівень розвитку словника.

Таблиця 1.

Рівні розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку

<i>Рівні</i>	<i>Кількість дітей</i>	<i>%</i>
Високий	0	0
Середній	1	6,25
Низький	15	93,75

Вивчення особливостей розвитку словникового складу мовлення доводить, що в дітей із затримкою психічного розвитку знижений обсяг словника, переважають слова побутової лексики, відсутні слова, що позначають явища навколишнього світу, властивості природи [1]. Спостерігаються труднощі у вживанні багатьох частин мовлення особливо прикметників, прислівників, складних прийменників, труднощі актуалізації словника. У словнику дітей із затримкою психічного розвитку через обмеженість уявлень та знань про навколишній світ відсутні позначення добре відомих дітям предметів, дій та якостей. Особливості лексики дітей із затримкою психічного розвитку проявляються і в недостатній сформованості синонімічних та антонімічних засобів мовлення, низькому рівню словесного узагальнення. Одним і тим же словом вони можуть назвати велику кількість предметів, що схожі за формою, матеріалом, призначенням або іншими ознаками. Часто спостерігаються заміни слів, які є близь-

кими за значенням. Найсуттєвіші відмінності між дітьми норми і ЗПР виявлені при додаванні слів з конкретним значенням до родових понять [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, результати проведеного обстеження доводять необхідність здійснення спеціально організованої корекційної роботи з розвитку словника дітей передшкільного віку із затримкою психічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власова Т. А., Лубовский В. И. Дети с задержкой психического развития. М. : Педагогика, 1984. 184 с.
2. Войтко В. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку : навчально-методичний посібник. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017.
3. Голуб Н. М. Особливості організації корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення, затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2020. Вип. № 15. С. 56-65.
4. Діти з затримкою психічного розвитку : характеристика, особливості психологічного супроводу : метод. реком. для методистів із психологічної служби, практичних психологів дошкільних навчальних закладів / уклад. Л. О. Кондратенко. Суми : РВВ КЗ Сумський ОІППО, 2015.
5. Науменко Т. С. Активизация речи детей раннего возраста в дошкольных учреждениях : автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1991.
6. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко» / за ред. Л. І. Прохоренко, 2018. 236 с.

УДК 376-056.264-053.5:81

А. І. Кравченко

*кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

Л. І. Ткаченко

*магістрантка спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗБАГАЧЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЇ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються науково-теоретичні основи збагачення та активізації словника дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти, основні завдання та засоби розвитку словника, алгоритм оволодіння дитиною словом.

В статтє рассматриваются научно-теоретические основы обогащения и активизации словаря детей дошкольного возраста в условиях дошкольного образования, основные задачи и средства развития словаря, алгоритм овладения ребенком словом.

The article considers the scientific and theoretical bases of enrichment and activation of the vocabulary of preschool children in the conditions of preschool education, the main tasks and means of vocabulary development, the algorithm of mastering the word by the child.